Mciteki ka Zibebu told Socwatsha: Si nga ba- 21
kwa mhlabangubo. The meaning of this is that Zibebu in
stabbing Cetshwayo, was stabbing the blanket or
ingubo that was covering him.

4.10.21

Socwatsha continues:– 58/22/21-49

See pencil note (made today) in red NBk, in which general evidence
by Mkebeni ka Dabulamanzi & Socwatsha himself is given –
p. 5 thereof – re Cetshwayo's Zinhlendhleni & siKwagcni
kraals. Now go on thus. Close to Cetshwayo's Gingindhlovu
kraal was a little one called ~~eBanes~~ eMbaneni, (lightning) ~~in~~ quite
small, say ten huts or less, but many ndebele pots there, where
food for Gingindhlovu kraal was put.

Ntaka's kraal uFasimba was built close ~~upp~~ to
Cetshwayo's Esikwageni. The Fasimba ndawo is on nice
ground, to left of road going towards Nkandini, and near a little
hill (iggumanzana nje). The Fasimba regt xezaid kona – i.e.
at this kraal. Fasimba (like inkungu) but = haze.

Dinuzulu was zalelwa kona' ezinhlendhleni, near
siKwageni kraal, close to Dhlinza Forest. Oka Mswali
wa ye isizi (isizi) sa kona' ezinhlendhleni – abe ne bal'ezihle
= handsome, good looking girls, became umdhlunkulu, i.e.
of men who had been killed by the King for some reason, whilst
others became isizi (...)

also called isizi, abongu benziwe izigqila. Isigqila was attached to an inkosikazi or the inkosi, doing all the menial work viz making fire, sweeping &c

oka Mswéli was isizi pa se Zinhlendhleni.
I do know why Mswéli was killed. Mswéli was of emaNzimeleni tribe, I fancy — not sure.

uMnangolwandhle uti umine inkosi ka Cetshwayo, ngoba unina omame, uMfumuta ka Qetuka, waye intombi yak' uCetshwayo, ~~...~~ unama e ngo wafa o Ndlini.
uDinuzulu wa zalwa isizi, e nge ntombi yake. Ka mpoza nje, wam' beka isisu, ngob' obaba nó-babamkulu ba be nga soni ne ntombi, be be lingisa no mfazi. Wafelake uDinuzulu, ngoba unina isizi (kwa bulawo ugise) wa panqwa wenziwo isigqila. O wafa e Zinhlendhleni. uDinuzulu wak' umuzi wake wafa o Sutu; wak' umuzi ~~wake~~ wa Zemahlashini. Unina waye inkosi ka baba, waye ya ukwak' uNdi. U yesabak' ukwak' undi ngob' ~~uyesab' ukuti~~ azi ukuti olewami. U ya zazi ukuti u ngo womlandwane. Unina pela waye inkosi ka baba, waye yo kwak' umuzi kabab'

ankulu wasoNdini. Ukabana oka Seketwayo waye
zel'umfana, ngabe nami kangi bangi naye,
njengo ka Masipula, waye zel'umfana, kodwa
wa ye yoba inkosi wako ka Seketwayo –
umñ̃ao ka Seketwayo enga zalile, kwa ku yoba
oka Masipula ka Mamba. Ac bazalanga
konke lapo. Ĩmina ke.

uMashigo uManzolwandhle u mnfala ka
Mashigela ngo ku buya ku Dinuzulu ebuya nga-
petsheya, isilwile yonke ya kwa Mandhlakazi
ne yoku gcina ya kwa Ndunu. Ku kulungelwe
etshowe. Wati ke u Mashigela – uDinuzul'
engeko. – Wo! U ya bona manzolwandhle, ngi
ngabe ngi saziphendula le ndaba, ngi yise
nako Kulumeni. uKulumeni sengi nga-
m tshel'ubundaba nje ukuti utsho njalo.
uDinuzulu, we puz'ukub' ukukuluma nay'
Manzolwandhle. uDinuzulu lo muzi u se
wu tatile, wazakela wona nje sihlangu sake,
ufa mandhla. Uti ulewa no zibebwe nje, uti
ulwela wona? Nas' ezinceku zi befunga

kukwa abanumzana. Uku sa bonakali ukuti owo mlandwane. Ngoba no Zulu lo ombangaya, ulwa no zibeba nje, u yimpi ka Dinizulu. Abatsho ukuti izimpi zi ka mangohwandhla, Wati ke kodwa a u ku hambe, nje sa tumel' izinceku ku Rulumeni. No Rulumeni ka seku 'beka 'azwi, u nge tumbi. Ungab' u sa hamb' ukuya kude, ngob' izinceku zi zo tshetsha zibuye. Bala, wa hambahamba, za fik' izinceku, za fika ngelanga a bete zi ya u fika ngalo. Watshelwa ke, amazwi a se hlangene na ka Mashigela na ka Rulumeni. ~~W.~~ uMashigela wa tata wona la e si nge watshilo, wati: Mus' ukubanga no Dinizulu, umuzi wa z'akela nga mandhla. uRulumeni ~~ati~~ uti: ke u zo kwakel' umuzi wako, a kunika nezwe, elinye nje, ku nge lona leli li ka Dinizulu. Uku nik' indawo e ku Hlazakazi, a ya yi kuwo uNkukwana ka Susa, wa kwa Majubane, ka Hlazakazi. Akona ke amadoda o yo hlala nawe, a zo ku 'beka a ku sekele. A se duze kwa leyo ndawo, kodwa' a peti

izindawo ~~[illegible]~~ zawo, i o Nkikane ne yako, wa

~~m~~ niki' izinkomo, angazi noma amakul'a-
ye mabili, noma la li lingz ini. Waye sem
bekela izinduna zake ukuyiza ko Mbonambi,
no Nkunya ka Gengeda, o waye induna ya s
Empandhleni. Wa buye wa fun' omna, ba s ondini
omka Cetshwayo, namantombazana. Wapendula
fut' uMashigela, wati u yo b' ukus' umbango
won' e ngi wolayo, ngob' uhlanzis' uDinuzulu
amantombazana o se nga + wake, wa zilwela.
Ngi ya ukuvimgel' ongoko, nazi izinkomo. Tana! ×

I think this kraal was before to ondini, but am not sure

uDinuzulu wa kulela kon' ezinhlendhleni. Into
e ngi nga yazayo ukuti nsea lo kuzi impi ya mal[g]isa
ukuti waye ku mup' umazi, ngoba no kukula,
ka ngazi noma wa tatwa ini ~~[illegible]~~ ezinhlendhleni
wa y' oNdini.

+ Nkebeni, says it was Emahlabatini

Kwati mhla uCetshwayo' e se banjw' e Ngome, wati
~~[illegible]~~! wo! Zulu, nang' umntami uDinuzulu, e ngi fa nje,
bengi sa zele yena. A ngazi kwaba ka baba.
A ba ka baba ba zombulaila (etsh' oDabulamanzi,
noNdabuko, no Siteku, na bazye njebonke, no Hamu).
Wat' umntami a ye kuzibeba, o ~~[illegible]~~ ya u ngondhlela
yena, a ngi patele kahle, az' a kulele kuyena

Nje gaze ukuti ka zoz zimbulala ngoba ka
bek'efa lami. Abaka baba ba nga m bulala,
ngoba ba bek'ukuti ifa lami li nga dhlewa
ebona. Bala-ke, wat' ewel' ulelshwayo, uDinizulu
wa eqeya ku Zibebu. U Zibebu u se makel' ilawu
lake. E sedhl' na banta ba ka Zibebu a ba
intanga yake, aba inyonzemhlope, [= Zibebu's next] intanga
ya Mbokodebomvu. [Zibebu's next regt, to above
is inyonebomvu, ntanga ka Felapakati.] uZi-
bebu u semngamedel izinkomo ze gula lake.
uDinizulu [njalo] u sehlala eBangamoma, lapo ilawu
lake li kona. Sekuti-ke u Misjana u se bek'
amakos'a kwa Zulu, a ye itshumi nanye (ngi
tshiy'uHlubi no Jantoni ngabomu — ba be
nganeno kwo mhlatuze) E zeti ngi ni beka
nje ukuba ni kipe izinkomo zi ka Cetshwayo
Ezi tukusiweyo. Ngoba induna e ni zaziyo
na makand' azo, ngoba e ze mizi nge mizi.
Ba zidhla-ke izinkomo ka bantu — uZibebu
e vumile ukuzazi, uku zi hlakanipela,
ngoba e ngumfotwaka ka Cetshwayo. Ba zi

kipaka. Koduwa umteto wa kwa Kulumani wa 7
ute Ni ya u zidhla, ni zi lete kumin' emgungu
dhlovu ~~zonke~~ nonke, esetsho uNjantoni no
Hlube lapo. Wa tukutela, waf' uNdabuko.
Ini ukuti wena, Zibebu, u ngo was endhlini kwetu
u ~~ken~~ sa hamba u zi gombologa eza zi
catshi~~ka~~sewe, u sa zi nik' abelungu na? Uku suka
kwimpi-ke, ingxabango. No Mfanawendhlela
ka Manzini ka Tshana, no Ntshingwayo ka Marole
no Hamu ka Mpande, no Sekethwayo ka Nhlaka
no Somkele ka Malanda, no Siyunguza ka Silwane,
no Mgitshwa ka Mvundhlana, no Myandeya ka
Mbiya ka Tshangana, no Faku ka Ziningo;
[Zibebu], and Mtakati (wakwa Mdhlalose) (is
in doubt about Mtakati — but his district was very large)
Ku sa vunga zaka okwa kuqala, uZibebu se
tumela ku ~~bantwana~~ mfowabo uHaijiyana ka
Mapita, eti nge land' izinkomo zakwetu, zi ka
baba; ngoba ubaba wa tat' umgeka, wa wa
ket' amakand' onke ake, wayo kwak'
umuzi wa kwe mu, wa se Batweni (abatwa)
ikulu le zitole. Uti "A u wazi ini ukuti

kuba okwe nkosana ukukat' amakand' onke, izinkomo e zi ikulu, e zi mgeku na, izitole zodwa.

uZibebu uke wa banga no Hayijana ula Cetshwayo e sekona, impi yakwa Zulu i nga kaluoi, uti uHayijana uyen nkosi ka mapita, ngoba kuf' ukokoko, inkosana ka Mapita, e ya i imboza. La in lahl' uHayijana, kwalutwa inkosana uZibebu. Ba be bang' ifa li ka Mapita lonke, bebang' ubukosana La in lahl' uHayijana, la bek' uZibebu, kusa busiwa kwa Zulu. Lonke ka ifa li ka Mapita la buyela ngaku Zibebu. Kusa se ku sealshanwa na bekengu, se kulwa nabo.

uZibebu ka uti "Ngi ya zi funa na lezo, ngi fun' umgeku, uwena ui inkosana ka baba e ngadhl' umgeku!

Sokuti lap' a uCetshwayo epetohezo u se buy' e yo yi punda uZibebu leyo ndaba ku Hayijana. U se gijimi uHayijana e yo bikel

abantwana oNdabuko, nabanye. Se be vuma uHayizijana uHayizijana u se muka ku Zibebu, u se mukel' oSutu ukuxabana kwabo-ke, ukuba se be zo land' uDinuzulu, a buyel' oSutu kuNdabuko. Ba xabene ngob' uZibebu u bizigamkomo zake ku mfowabo, umfowabo wa se balekela ku bantwana. Se befik' abantwana be mu amukela, ingabti icala la u tahla ku se kwa Zulu. Se be ~~[illegible]~~, xokisa, beng ukuxoki.

Kodwa a ngazi ukuti uDinuzulu lo, ut' e buyel' oSutu ba se be fitesini abantu ba ka Zibebu, ba be celwe uMnmango ku Zibebu, isibalo so kuy' eNdayimana, (waye ba cela kubo bonk' abanumzana): Labo bantu, ke, bati se be kuy' eNdayimana, ba fika ko Mahu ka Tokotoko, nyena a ba hlangene no Hayizijana ka mapeta. Ba pike ba ba bulala lapo bantu. Kwa se ku suk' isidumo nyalo ukuba ba ~~[illegible]~~ bulalatwe ~~u~~ uMandhlakazi nolutu

Uma ukuba ngi' uletsh: u ze seNgilande.
Loku e ugiti a ngi kwazisi ukuti lab' abantu
baka Zibebu aba bulawa, be puma tsi
bakoemi eNdayimana, ukub' uMangulu
waye zo sukela noma waye se eBanganomo
ini. Kodwa ngi yazi ukuti labo bantu ba
ba bulawa, amafum' abo a ngi wazi. Ba
bulalwa be buyza eNdayimana.

Ya i si ya qateka ngalo, isilwa engebeni
ka Sigidi (endaweni ya kwa Hlabisa no
Mdhletshe). ~~umuntu wa~~ uSigidi umuntu
wakwa Manthlakazi o we suka waye ngeni
engebeni ezixotsheni, e se bona ukuti
laba ba sa suka ba zo mbulala, aba se
Mdhletshe, ba ka Msutshwana ka Mfusi,
kanye naba ka Mbopa ka Wolizibi.
Bala, ba m yela uSigidi engebeni lapo
Aqi jbamb' amankitshane ~~ibuto~~ (ibuto
li ka mapita] a yi ~~ct~~ cita, a bulala
uSonile (ka Mbopa) umunt' omkulu wa
kona o waye induna. Ilap' impi yonke
le ya suka kona. uZibebu no Cetshwayo,

ngokuya kwak'uletsh: Engilande, ba be hlangene, umuntu' omunye, iNdaba yenyuwa uNdabuko. (o wa bon'd' isipungi se tanga). Ugena o wa bulal' izwe la kwa Zulu.

Ngi yazi ukuti lap' uZibebu e land' izinkomo zake eBakweni, (umuzi ka Hayizana), uDinazulu wa ye se seBanganomo.
[abantwana kwa Zulu ba bedhla ndawonye, ukudhla kwabo kwa ku ngena ku ged' indhlu, badhle loku, badhle lokuya — ku Ngiti kwa kugalewa uyen uletsh. ukudhla, ati Sondezani ukuti, nokuti.]

Mame wagenitombi ka Tshaka — mother of Mbuyazi

Tshokwayo was said by Mpande to be zalelwa uDingana, ngob umina wayi isiqebe si ka Dingana — umina ka Mbuyazi e isiqebe si ka Tshaka, umina ka Cetshwayo, ku isi xeke si ka Mpande.

Mpande wati se ngi geza nge zitunda, ungigezel esibayeni izitunda zi pehlelw' esibayeni; inkos' isigeza of bayede. Mpande, after the Ndondakusuka battle, gave out to his Council that both Cetshwayo and Mbuyaze were children born to him whilst he was still a prince and born whilst Dingana was king, but now that he was King, now that he washed with izitunda

and now that he gezelaid esibayeni & was King, he would appoint his real heir, and that real heir would be uMtonga, son of Nomantshali ~~ye~~ intombi ya kwa Ntuli — "uMadhlamb'olwandhle"

additional, but first said then by uMpande:

~~tse~~ inhlangue ka Magolota, — golola = canter cf. tshakula

uMtonga's izibongo

Ku nga sa qoloti inhlangu kwa Malandela.×
uMaling' izintaba zondelane, = zoca
iHlobane ne Zungeni —
uSigega na ntulu.

Entered Bk. Zul. III. 12

× this refers no doubt to Cetsh. & Mbuyazi who passed ingina mbambulu just before Ndonda. & then fought there. Hence he likens them to inhlanga = uonziki = umsagogo

uti uMpande kuteiwa uMtonga nje, umina waye nge miti, kwa bizw' inyanga ye Tonga — ya fika ya melapa, kwa hlal'isisu, waye se zal'umfana, igama lake kwase kutiwa uMtonga, ngoba we latshwa "iTonga". Uti futi uMpande uMtonga u nga Madhlamb'olwandhle, kwa ku nge lo ku dhlalisiwa onina na bantu nje, ngoba isisu sa bekwa iTonga — Eseti uMpande: Ho! Ho! Ho! ~~ubani~~ okabani

lo mntwana obizwa nge Tonga, ngati lo mntwana nga mzala se ngi geza, ngi gezel' izibazeni, se ngi yi inkosi. Po ke konke loku o ku nga matmboza, ngaku zala ngi se umuntu, ku nga katshiwo ukuti Dazede, uMadhlambi ngi m zale se kutiwa Dazede! Ukubum' sotunneni yake njalo, uMasipula, uMasipula uzezi a y' otshel' uletsho. Ngi tshiz' izwi linge, uMpande a li kuluma ku masipula (utsho nje uMpande u Mtonga u se butewe, u se u Mbonambi, Mpande eti ibuto leli: "inkonyan' ebomvu, e nga qotshelwa meilo"): utike Ngi but' inkonyan' ebomvu e nga qotshelwa meilo, nalel' ibuto eli landela bona, li zo ba inkonyan' ebomvu, ne li ya ulandela lelo, inkonyan' ebomvu, ne li ya kwelama lelo futi, inkonyan' ebomvu. Iseti a ku gaulw' umuzi, ikanda lake, umuzi wa kwa Nomantshali igama lawo uMdumezulu — wa' wakiwa kon' emahlabatini — uMasipula u se suk' e ku landis' ezeletshwaze konke loku o ku

kulungiswa ng Mpande. Ngob' u Masipulanga mpi ya se Ndondakusuka, wa ye nga ku Cetshwayo. Useti u Masipula laps' e tshel' u Cetshwayo, wo! Ku zo panda kwenz' okunye o ku njenge Ndondakusuka. "Itshe ngan' inkosi ukuti i zo buta lelo buto e li tel' e Ndumezulu, i bi sa buta lelo i li tel' e Ndumezulu njalo. Nkosi, wenz' ukuba a tole ibibi elikulu e li ya ucindezela wena. A ku lungisiwe loku."

O! Balake. U Cetsh. u se pak' impi, i si yo bulal' u Mtonga, kanti umuzi munye, abantu a ba ka Mpande bonke, yonke le mizi yenkosi yonke, e ka Mpande, se ku hlebel' u Mpande, buti u Cetsh. ~~u zo~~ kuzo u se zo bulal' u Mtonga, njengo Mbuyazi, u Mpande ke wa ye se m gcisa. Wa ye wa baleka le emaHlubeni nga se Hlobane, waze wa fika e Mgungundhlovu, e se puma nga s'emaHlubeni, e landel' u Mkungu ngoba kwatsh' u Mpande ukuti landel' u Mkungu, u ye ku nyoko, o ka Mntungwa, umna ka Mbuyazi, u Monase.

Isi fika ku Mtonga e zeʒile (ce Cetshwayo)- I si fik' i bulal' unina u Nomantshali; Se kutiwa ikona u Mpande e zo tshayiswa uvalo, afe. Ngoba ka hlezi, njenga lokwu si hlezi nawe nje, wena u Mpande unina ngi u Nomantshali. Bam bulal' e bekile nje u Mpande, ngob' we sab' ukumbulal' uyise, eti u zo tshayisw' uvalo, e be se zifela, ngob' e bulal' umfazi wake e bekile, e buka. Wati u Mpande: Ha! Ha! Ha! Ini le. Ngi yoke ngi wu bon' umbuso wako, Cetsh. Ku ya u qaka zek' izinkanyez' emini. Ku yau hanqwa abamhlope. Seku isiga sa kwa Zulu, ~~ukuti~~ ukuti lapa abelungu se belwa no Cetshwayo, so kuti: Watsh' u Mpande, ukuti ku ya u qekez' izinkanyez' emini. Ku ya wu hanjwa ^izinkanyanje na^ abamhlope. U ya m bulal' umfazi wami Cetshwayo, ngi bekile na? Ngoke ngi wu bon' umnezo wako!

^Socwatsha contradicts mkebeni^

Eti ka Mkebeni ~~u~~ tokuti u Dabulamanzi u yena umnawe wenkosi, angaz' adhle ifa li ka Cetshwayo.

u Dabulamanzi wa ye u Dhloko, ~~aba abo~~ u Mbuyazi wa ye imbozo, u Tshonkweni e

u titeku e imboza. Ngiti-ke, ka labi' abakulu bonke, kwa ku ngaze ku dhlulele unina ka Dabulamanzi, ku ngene yena emhlana ku Cetshwayo, ngapambi kwabo na? ~~Ao~~ Zona okulwima leli, uti bona laba ba yini, izibizo zabo, ba nga sekohlo, ba ngapi?

Ingani-na, kut' u Somseu na, e ya u bek' ulotsh' na? Epet' izingcebo zi ka Kengi, e ya umgqokiso zona, wa fika wamis' emtonjaneni, u Cetshwayo ~~wa tuma~~ TUMA o Dinayo ka Dongo, no Ntshingwayo ka Marole wati mhlangabezeni u Somseu, ngoba u Somseu owati: wa hlangabezwe, u yay' o Ndini nje, u zo hamba no muntu ka Cetshwayo, aba zo m kombisa indhlela e y' ondini. Wa fika wa buzake u Somseu, wati ~~Ini~~ "Ni yini nina"? Bati "Si izinduna", amagam' abo e se wa buzile, ~~u ya ti~~ ba watsho. Wa ye set' u Somseu Kambani ni yo tshel' ulotsh.. Niti a ngi soze ngehla lapa' emtonjaneni kuze nina nje. Ngi ya kwehla lapa'

Emtonjaneni, ka fike umnawe wak' uletshwayo,
ku bafowabo, oyena mnawe wake, Ka ngi
mazi pela nina. Ngi yo kumtshelwa igama.
Ba hamba ba pindel' Emvuvo, oNdini. Ba fika
bamtshela kanjal' amagowi aka Lunsewu
wa ye zet' uletsh... Nang' umnawe wami uZibebu,
oyen' ozo hlangabeza u Lonsewu. Hamba Zibebu
uyohlangabeza. Bala, wa hamb' uZibebu. Wa
fik' Emtonjaneni, Uhamba namadoda, na wona
lawo a beze kwagala, oLirazo. Wa buza ke
wati: Umpi o ngi hlangabezileyo, umnawe
ka Cetshwayo na? A (amadoda) ye zeti: Nangu, ekomb'
uZibebu. Ubani' igama lake na? "O! uZibebu"
Oka Mpande na? "O! Oka Mapita, uyisekazi,
o umnawe ka Mpande, Balake, we suk' uLonsewu
wezhlake, nezingola zake, nezindima zake;
nababaleli bake. Wazo wa fik' oNdini. Waye
se fika e tat' umteto le ke —
utsho ngani lo muntu ukuti umnawe ka
Cetshwayo uDabulamanzi na? Waye yo kip'
uDabulamanzi, ka yeze, ngob' engu mnawe

Kwati, umalemade a ze se Nhlazatshe, ka ba bonana kahle abakulusi na ba kwa Ngenetshen— (kwa Hamu) Wati uHamu, ku salewa nabelungu, wega kugala yena, wa buyela ngaku belungu. Izinkomo zika Hamu za sala. Wega nesezwe sake, izinkomo zi sale se zidhlewa e Sutu. Ba tshis' imizi yake. Ba panga, ngob' e se buyele ngaku belungu. Benz' isaga, beti "Ka nanja, uHamu, udhl' ajkote, a zi kotela yena, ngala'e nge nanja e zo kot' ukamba lwake. Kuti lapi uletsh.. e se latewe, e ze petshez' Ing:, wa buy' uHamu, e buyel' Emanxiweni ake, ngob' izwe se li nge li ka Rulaman lonke. Kwati, ke izinkomo lezi e zidhlewa kwa Zulu, ba buyiso ezika Hamu, e zadhlewa a Sutu mhla eqa (kwa wel' uPongolo, e gonde nga ndhlel' eya nga se Swazini, e gela ku la mabuto a yelw' eHlobane na kwa Nkambule — ekaLukuni.) Kwa isizondo ke loko ka Bazulusi, na ku yen' uHamu, isizondo sa kona, ngoba' badhl' izinkomo zake. Se ku fik' umlonga-ke, e ze ye nga ku Hamu, e

~~ ~~ kade se mpini ka ~~p~~ Lukuni. Ya i si pelel' impi, ya i si buyile yonke ngiti Mtonga wa ye sanga ku Lukuni imp' isaluwa. Ya buya naye, naye wa buyel' ekaya. U se totel' umozwa, se ku ku Maluriade, e se bus' e Nhlazatshe, e hamb' e zi funel' izinkomo ku bafowabo na ku bantu o kwa ku ngaba kwabo. Naku Zibebu wā fika, wā habisa.

Impi-ke ya Baqulusi u zo ba bizi uHamu; aba bizile lapa e Mrologo, āti, aba tshiy' izikali, kude, ba ngezi lapa ne mkonto. Kanti e yake u yi tukusile, i hlom' imkonto. Kwati ukuba ba pelele abaQulusi, ngoba beti ku zo kulumzw' indaba, ya i si vukel' e kaHamu' impi. Ya ba dumela. Ya ba funza ini? Ya ba batshaya ya ba buza. Ngokuba abantu be nga peli lapa lunye. No Zibebu wa bulal' uSutu o Ndumi, ka ba qedanga bonke, ingani kutiwa u ba qedile, wa bati -pu! (rubbing fingers across mouth & blowing slightly), no Dinuzulu kwa Ndunu, kwatiwa u ba qedil' umNandhlakazi, kanti ā ba pelile bonk' abantu. Leyompi ke ka.

emi ka Sigidi — Kaka buy'ulatsh: u se petshegakwo lwandhle. ~~Kwa~~ Se ku bus' uMalimade nga leyo nkati, eMhlazatshe. Induna ka Malimade, ngaleyonkati, u Sotondose ka Malusi ~~ka wa~~ inkosi ya kwa Nxumalo. Ku fika ~~bafika~~ lab'abaThe se Bazulusini, ba zoti ku Malimade, sifa nje, be si bulawa uwena Malimade; umfazi yako le, ngoba be ku kon'induna yako u Sotondose. Kwaba basofuka, a bafa'engabeni ka Sigidi; ba fika ku Malimade, ba zo bika, bati umfazi yako, u zibebu u qutshelwa uwena, ngoba be ku k~~o~~n'induna yako u Sotondose. u Malimade u se bab'umuwadi, isi za ka Somsew'umfunga Dhlomu, u seti Somseu, ngi'size, u ngi funel'induna yako, u ngi ketel'umuntu'ohlakanipileyo. Nga fika lapa eMhlazatshe, ngi suk'e Newcastle, ngi hamba ne nduna yami u Sotamelo, u Sotamelo wa fike wafa lapa kwa Zulu. Nga se ngi bon'u Sotondose e zo mangalel'amacal'ake a lapa kwa Zulu, e zo mangala

kemema, nga se ngi mbamb' u Sotondose, se se ngiti. ā ka be induna yami, ngoba ngi bona ka inkosi yo hlanga, e pete isifunda sazo, e mankamane. Ngati Wo! u wafundet' umteto ka Rulumeni nami-ke, u zo ngi bambela njengo Sotamelo. Se ngateeka ku fik' abantu ba se Angulusini, be fika be na mansebu, beti si bulawa impi ka Hamu, a be set' uHamu u pakuz' imina ngoba be ku kon' induna yami, u Sotondose. Aba so lutu ba fike batsho njalo. Kodwa ngi ya bona ukuti ba ginisile, ngoba ku suka ku kon' induna yami kulezo zimpi, u Sotondose Ngob' uHamu, umnta ka dadewabo ka Sotondose uNozibuku, unina ka Hamu udadewabo ka Sotondose. Na lapo kwa Mandhlakazi, ā [u bekhona] [X] suka kon' zimpini ka Zibebu, ngo ezalewa udadewabo ka Sotondose, uZibebu, ukundhlase, unina ka Zibebu. Ngi ba ginise ngani? Ngoba bal' u Sotondose u induna yami, ngoba nemp' i pakuz' i yaukulwa, ku kon' induna ya lezonkosi, ba ngati bona, i yaz' inkosi yake. Kanti ka ngazi. Uhlambelela mina

X ie, not suka ~~go to~~ come from, but is There.   ukumxabelela = zambela

... ba zala-ke caba, impi i pakwa imina, ngoba ku kona induna yami, ngoba abantwana ba o-dadewabo ~~[illegible]~~ bobabili, uzibeka na Hamu. U ngi funel' indod' e[illegible] kanipileyo, i ngi patele kahle, ngi yo kokela ngezwe, abe yi X rol' imali ka Kulumeni ye nyanga, a ngangi zabeleli njengo Sotondose. Abantu bakoke, weni' oka Songica, ka nji bazi, uwon' obaziyo, zongi ketela". u Somseu wa ket' u Mamela ka Pangomkwa, u Zake kon' e Nhlazatshe njalo u Malimade, A ka buy' uletshi, u zepetshaya.

Kwaze kwa fik' uletshewazo-ke u Godhloza u landel' u Mamela, etshelwe u Ncapazi ka Makobosi, wa kwa Ndhlovu, ~~[illegible]~~ e ~~indhlu~~ induna yas e mdhloti (Verulam). [Ncapazi was induna of Dr. Blaine, a very able induna - used to be summoned by Somseu to punish to advise in big cases], eti u Ncapazi, ngob' umuzi wako u yafa, Godhloza, mina okwami ukuku kalela, ngiti landel' u Mamela, u yaba i poyisa, ngizwile u Mamela u yo kokela

[illegible]

ngezwe, u zu yo kwaka kona-ke nawe.
Ubone ukuba umuzi wako u yo-fisa okwa
sozwatini na? kap'usaka kona. Uset'uYo-
dhloza ku bantu ba ma'pasi, aba kon'eMhlaza-
tshe, a'bay'eziKhlotshem zabo, zaka kona kitu
kwa Nyuswa — a no tshel'umfana wakwet'
uSoewatsha, a ngi letel'ugwazi. (From here p. 46 in uKulumeti 168-70) Ngati
ngi fik'eMhlazatshe no gwazi, kwakukuwa
nang'uletoh, upum'emafaleni — ukubuya
kwake-ke, e buy'eNgilandi; ngi fika,
oMalimade, no Yamela, no Godhloza,
namapoyis'onke abaseko, ba yo hlanga-
bez'uletshwazo, Emafaleni, (origin of name, probably) imfalazi
(Emkaleni kwo Mlalazi no Mhlatuze, kap'
izituko li kona) — Ukutshuwo ilala lel'eli
hlamayo, aba kenz'ubusula, laluk'amahlazo,
li tung'amazema, nezimbenge, nezicumo.
Si ngizwa nge nduna ka Yamela, e kay'enkantolo
e ~~[illegible]~~ lind'abafazi baka Yamela, aba-
mfana kona kwa Zulu — induna legi uNkoma
ka Godoyi — uti "Se be fikile, namp'Emtonjaneni
u se bizwe wonke, uZulu. U se fikile uletshwazo,
u hamba no Somseu o ku ~~[illegible]~~ nesen! o

e zabene no muny' umuntu, be tukana, be tand' ukulwa impela. Inhlamba ya bafazi a amaning' amadod' a tsho ngalo. (not many men use this expression)
UKULUMETULE p. 170 to here

~~Indaba ka~~ u-Malimade ~~[illegible]~~ [illegible] u Cetsh (aku) a bulawa ~~[illegible]~~

âbalobokazi ba ka Cetshwayo. (In uHlangakula pp. 92–5

Kwati mzukwana kuf' uletshwayo, e se ne zinsakwana effile, e ngaka lahlwa, ba qamuk' abalobokazi ba ka Cetsh, beng' irele, beza ~~bati~~ ku yon' indhlu ka Malimade eShowe. Se beti ku Nozitshina ka Jojo, wa sebna Piseni, [kwa Nxusa]: "Upi [u Matebemade], ~~Malimade~~ (indunaka Malimade), api nik' indoda yetu, a yi kip' enkandhla, kanti uyi kipel' ukuzo yi bulala." Se ba bona be kude, be pum' emzini ka Ntshingwayo ka Sikonyana, kwa Jazi, lapo a fela kon' uCetshwayo (8 Feb. 1884) lapo a ~~bezo~~ hlala kona. Sa tshoke ~~ku~~ enkosini, seti: "Nampo' omka Nkosi beza ~~lapa~~ kona lapo endaweni, beza ku wena. Kodwa a sazi a bezangako, ukuba ba babalani." Se zo m tshela nje. U zoti: "Socwatsha! Ithel' u Mhlantshana a bopel' ihashi lami!" Nga m tshela; wa li bopela. Se bepa nga ku lomnyango ka o ngapambili kwendhlu. ~~[illegible]~~ Se be fika beti: "Si nik' indoda yetu!" Se be fika be vimb' emnyango, beti u ~~[illegible]~~ kona. ~~Kodwa [illegible]~~ Bona ba bonile epuma endhlini, ba se kude. Wati u Malimade "Akuna: bangi bonile ngi puma nga lomnyango (onga pambili); ~~ngi~~ zo puma nga lo ongasemva. Ihashi, u Mhlantshana ~~[illegible]~~ akge nalo nga lapo." Abalobokazi se ba vimba nga ku lomnyango a ba m bon' epuma ngawo. U se fik' o ka Mteni [(wa kwa ——)] u se bamfu Nozitshina nge ngalo, uya nazo nga ku lomnyango, ~~ngiti [illegible]~~ be baningi, be v' etshumini zwa won' ongen' inkosi. Bati be tuka, ba bon' inkosi i si gadavula [qabavula] (canter), i gonda ekaya. Se beti: "Hau! u se si tshiyile!" Se ku fika

X inkosi ya kwa Zulu, yo mlungu, ~~[illegible]~~ u Si Melmoth Osborn, K.C.M.G.

nidoda yakona, uMfunzi ka Dumezele, kwa Xulu. U ete:
"Aa! Ipi' inkosi? Nans' i si yo tshona nga kwa Matshayi napi
Se beqa tati' uNozitshina, be m twala. Waba tula nje,
kwati yona, e se ngi zekela: "Nga tamba nje, nga tula, nga
ikosi (eti ezetshulwa umoya)"; se beti ba m yisa kona lapa
ezadhlina ka Malimade, kwati lapa be bon' uMalimade ekyashini, ba m' baka
pansi. uMfunzi u fika nje, ehambana nabanye. Se be
lamula. Sebe m yeka ke uNozitshina. Wa eza uNozitshina,
bebe tezo kwenzani kona lapa entsimini. Wa ti' uMfunzi:
"Ngi sez' apetini, lokiwentaka Msekisipana (be nga
tsho ukuti u Misfospana) ka seko. U se ba quba ke uMfunzi,
E buyel' emva, kwa Jazi. U se buzisa uNozitshina
ku lab' abantu aba hamba no Mfunzi. Sebeti:
"Ba be zo buza inkosi ku Malimade, ukuti: ite bekepi?
Ka ba nika yona." Sebe buyela emuva.
Se kuze ku ~~...~~ icace, kufiqame, nga lali ~~lapa~~ abafazi ba
ka Ntshingwayo, ba kwa Jazi, aba bepkuluma bezwa,
be hamba, beti: "Naze, a ngeke' a wadhli' amabele, a
ya imbamba, si wapule". "Hatu! Kanti bepku nje!
Na laba, ababehamba no Mfunzi, batsho njalo, kodwa
kaba pumisela njenga ba ka Ntshingwayo. Ngob' a
ba kwa Ntshingwayo ba pe ke wapeza' amabili ama-
qama, na okunye, be saya, na okubuya, lapa se be
buyile.

~~Ba fika~~ Kangazi ukulet' abalobokazi ba fika be hlomile
ini, ~~?~~ nokuba ka ba hlomile; kwazise ukuti isizwe
zpembatayo, ba nafunatshala. Tina sa si ngatsho ukuti
uNozitshina ba zo mbulala; sa siti, ba funa yena [u Malebe
made] Malimade].

u Sijelingwana ka ~~Zo~~ Ngōlo (… Impohlo regt.)
wa kwa Radebe, kwa Ntunkulu wa fela kwa Mafuaza abanta bake, b… bay' empofela, kwëli no kudhla

Tell Solomon this

iNkayitshan' enkulu ka Ngōlo;
u Zamula zétuke izinkomo
Engabeni kwa Kabangobe
u Dhlakaza ka Ngqumela.
u Nonkelä (ko), abantu ba hlotshwe,
Kuf' imingango e ne zisila.

Has longer praises — for was an iqawe. Waye unoku ka Songiya, unina ka tupande. Lapó ekaza waye indima ka Manzondo ~~kwa~~ ka Mazwana, yas emzimi waka ~~ff~~ wa kwa (ko ka) Mamepo (unina ka Ndabe).
Nxa e ~~bongwa~~ abantu, beti Nkayitshan' encane, a be soti yena, Enkulu i yipi? Mina ka nji yoni Encane, ngi ~~nga~~ (in'Kayitshan) nkulu, ngoba nga ngi hlabana ngahlul' o Nkayitshane encane (unabongwa ku kutwa inkayitshan enkulu) — kanti yena mncane, ubomvana izcube — wafela kwa Mafuaza.
Waqel' esilungwini ukuba kuf' u Songiya, e zab' ukufa. Ezo kwendhlalel' inkosikazi. Ufa njalo u Songiya, Kako, (u Sijelingwana) usekaza, u u tshiy' e dungezela Uti e sekaza wa bona kufele imisusa, li zo mbiza. Uyo kuywa Sijelingwana indhlovukazi i ya gula. Useti hambe-ke, ngi ~~ya~~ ya u funa kusasa. U se tshel' abafazi baka useti

gayan' ugaz izinkuza, gayan' ugwayi, impako yendhlela — ~~Kwati~~ wa yatca nje ku ngaka laluva skaza, imfanazo, kwati lapa be yiza izinhlangu pansi be lala, wazeza kubafazi baka, Bopani izimpahla. ~~ke~~ Kwati kusa wazeza ze dundubala ku Ntunjambili, lokuka ijebi lato, izinkomo uzitshiza esibayeni. Wazeza ze konza ku Dabuyana, kuti kuwa Nyuswa —

see next book — like this

KILLIE CAMPBELL AFRICANA LIBRARY